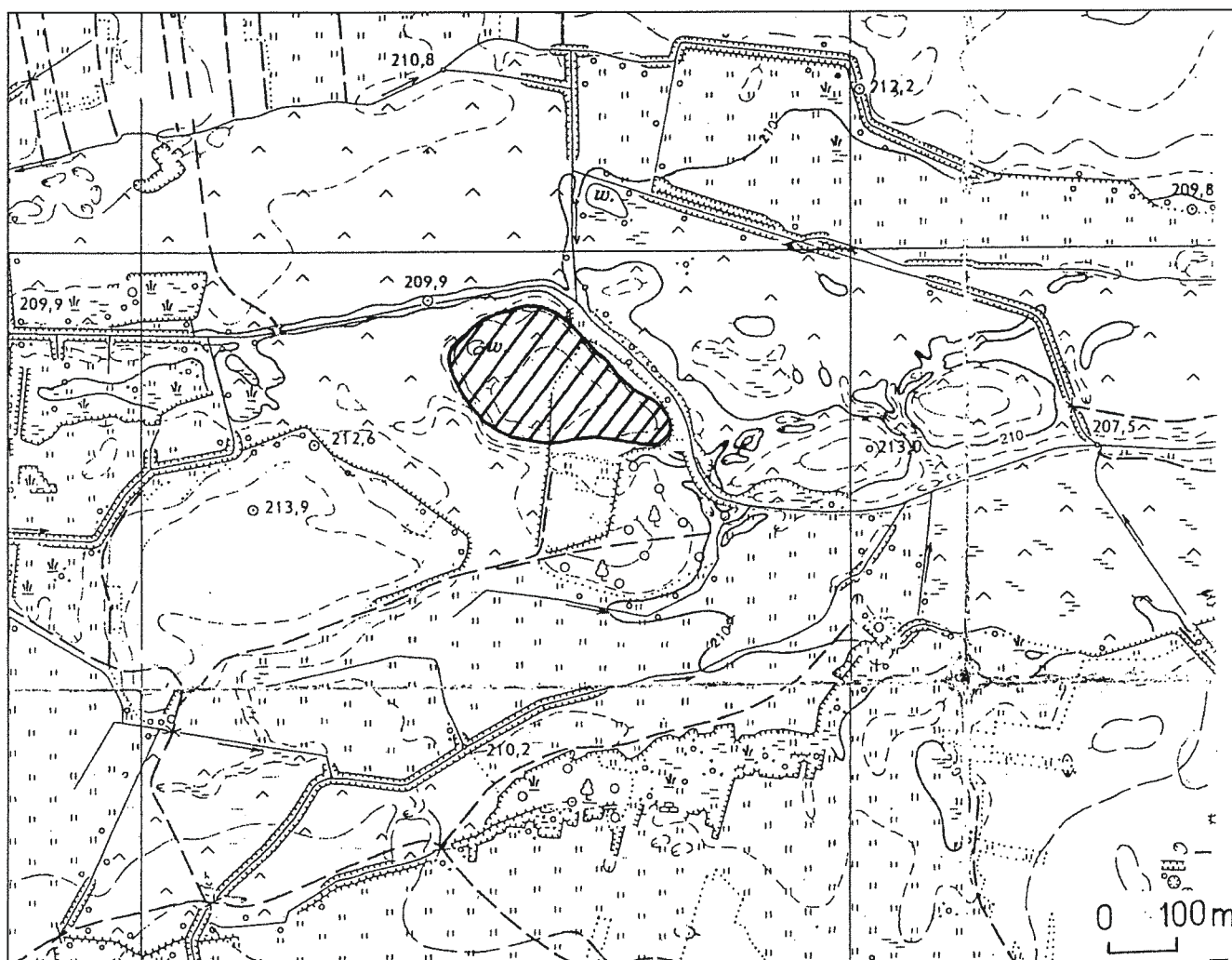

Katarzyna Trybała

Sondażowe badania wykopaliskowe na stan. 1 w Bratkowicach, gm. Świlcza

Stanowisko numer 1 w Bratkowicach zostało odkryte w roku 1983 przez Elżbietę Kłosińską w ramach badań Archeologicznego Zdjęcia Polski (obszar 102-75, numer stanowiska na obszarze 45).

Interesujące nas stanowisko zajmuje niewielkie wzniesienie nad rzeczką Mrowlą, płynącą w Pradolinie Podkarpackiej, wyeksponowane na tle podmokłych i bagnistych terenów, w sąsiedztwie których się znajduje (ryc. 1).

Ryc. 1. Bratkowice, stan. 1. Lokalizacja stanowiska.

Abb. 1. Bratkowice, Fundst. Nr. 1. Lokalisierung der Fundstelle.

Рис. 1. Братковицы, пам. 1. Местонахождение памятника.

Powodem, dla którego podjęto na stanowisku badania archeologiczne była głównie potrzeba sprawdzenia zarówno jego kulturowo-chronologicznej, jak i funkcjonalnej przynależności (chodziło przede wszystkim o zweryfikowanie poglądu na temat sepulkralnego charakteru stanowiska).

W dniach 01.09–19.09.2004 roku badania wykopaliskowe przeprowadziła wspólna ekspedycja Muzeum Okręgowego w Rzeszowie i Instytutu Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego. Badaniami w terenie kierował prof. dr hab. Sylwester Czopek. Ogółem przebadano około 180 m² powierzchni stanowiska, zakładając 11 wykopów sondażowych, w tym: 3 wykopy o wymiarach 20 x 1 m i 8 wykopów o wymiarach 10 x 1 m, wzdłuż wytyczonych osi badań E-W i N-S i z zachowaniem dziesięcio- i dwudziestometrowych odległości między wykopami, tak, aby wnioski dotyczące stratygrafii mogły być odnozione do większej przestrzeni.

We wszystkich wykopach zaobserwowano podobną stratyografię, tzn. tuż pod warstwą orną zarysowała się warstwa

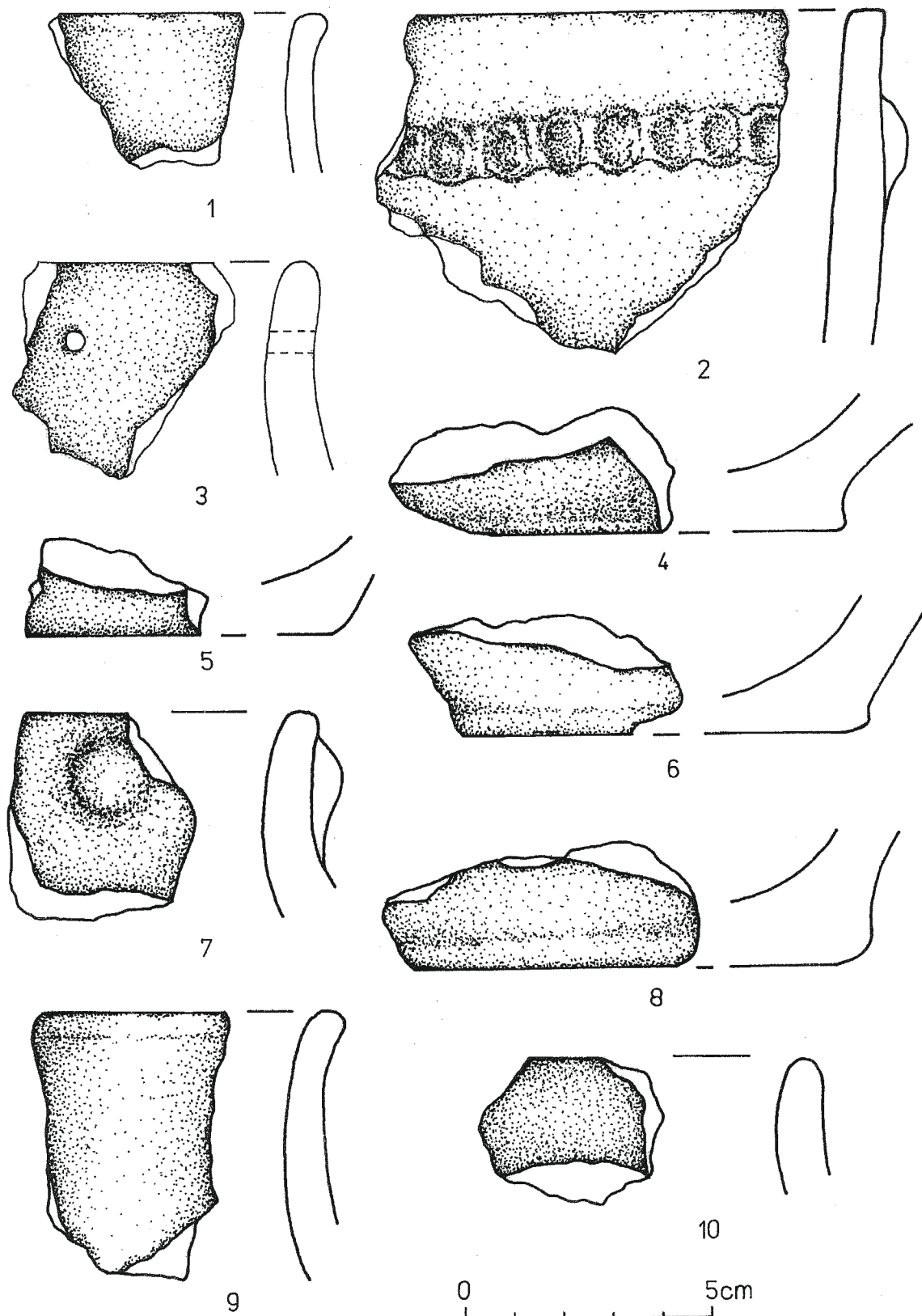
podglebia z żelazistymi wytrąceniami, a poniżej warstwa calcowa zawierająca liczne grudki rudy. W zasadzie nie zaobserwowano na stanowisku właściwej warstwy kulturowej, która była albo nieuchwytna, albo bardzo zniszczona. Eksplorację prowadzono warstwami mechanicznymi o miąższości 10 lub 20 cm w obrębie wydzielających się warstw naturalnych. Materiał zabytkowy znajdujący się zarówno w obrębie wykopów, jak i obiektów był stosunkowo nieliczny i mocno zniszczony. Były to głównie fragmenty ceramiki lub zaledwie okruchów ceramicznych oraz zabytki krzemienne, z których największa ilość znajdowała się w warstwie ornej.

Ogółem na stanowisku odkryto i zadokumentowano 16 obiektów, które z reguły zarysowywały się jako wyraźne, ciemniejsze przebarwienia na tle żelazistego calca. Wszystkie obiekty zostały przebadane w całości, po uprzednim poszerzeniu wykopów. Eksplorację obiektów prowadzono warstwami mechanicznymi, dokumentując każdy z odsłoniętych poziomów.

ŹRÓDŁA RUCHOME

Materiał zabytkowy, jaki pozyskano w trakcie badań pochodził zarówno z warstwy ornej, jak i z warstw zalegających tuż pod nią (warstwa kulturowa zachowana szcztakowo i tylko w niektórych wykopach lub warstwa podglebia zalegająca bezpośrednio pod współczesną warstwą humusu), a także z wypełnień obiektów. Jest to materiał bardzo zniszczony i mocno rozdrobniony, dlatego brak mu wyraźnych walorów datujących i nie może być on podstawą dla próby dokładniejszego rozwarstwienia chronologicznego stanowiska. Oprócz fragmentów ceramiki lub polepy, pozyskano także zabytki krzemienne, z których – jak już wspomniano – największa ilość znajdowała się w warstwie ornej, stąd nie mogą być one traktowane jako walor datujący np. dla obiektów. Łącznie w trakcie badań pozyskano zbiór liczący 491 fragmentów ceramiki oraz 25 zabytków krzemiennych. Wśród fragmentów ceramicznych można wyróżnić materiał datowany zarówno na okres neolitu (niestety niemożliwe jest bardziej precyzyjne określenie chronologii, ponieważ jest to tylko jeden fragment ceramiki), epokę brązu lub wczesną epokę żelaza (tarnobrzeńska kultura łużycka), reprezentowaną przez największy zbiór fragmentów (tabl. I), w tym m.in. wylew naczyńia garnkowatego zdobiony listwą plastyczną z dołkami palcowymi (tabl. I, 2), fragment z dziurką umieszczoną tuż pod krawędzią wylewu (tabl. I, 3), fragment naczyńia z plastycznym guzem umieszczonym wysoko, tuż poniżej krawędzi wylewu (tabl. I, 7), a także trzy fragmenty wylewów pozbawione jakiegokolwiek zdobienia (tabl. I, 1, 9, 10) oraz cztery fragmenty den (tabl. I, 4–6, 8). Bardzo podobna ceramika znana jest także z innych stanowisk grupy tarnobrzeńskiej, zarówno osadowych, jak i sepulkralnych. Naczynia garnkowate z plastycznymi listwami tuż pod wylewem odkryto np. na wielokulturowym stanowisku 22 w Grodzisku Dolnym (S. Czopek, J. Podgórska-Czopek 2000, tabl. III, 1, 2, 13) oraz na osadzie grupy tarnobrzeńskiej i kultury przeworskiej w Tarnobrzegu – Zakrzowie, st. 1 (S. Czopek, J. Podgórska-Czopek 1991, tabl. II, 1). Garnki zdobione listwą plastyczną

z dołkami palcowymi są liczne w materiałach pochodzących z cmentarzysk, np. Trzęsówki (K. Moskwa 1971, tabl. II, 1, 14; IV, 4; IX, 5; XIV, 10), Manasterza, st. 6 (P. Godlewski 2001, tabl. XVIII, 10) czy z Tarnobrzega – Mokrzeszowa, st. 2 (K. Trybała 2004, tabl. XVII, 4; XX, 1), przy czym w przypadku analogicznych naczyń z wyżej wymienionych nekropoli, tuż pod listwą plastyczną naczynie jest chropowate obmazywaniem, natomiast fragment pochodzący ze stanowiska w Bratkowicach ma powierzchnię gładką. Naczynia z dziurkami pod krawędzią także bardzo często spotykane są na stanowiskach grupy tarnobrzeńskiej. Ten motyw zdobniczy obecny jest zarówno na naczyniach wazowatych, jak i na dużych chropowatych garnkach, znanych z wielu stanowisk grupy tarnobrzeńskiej, m.in. z osad w Białostrzegach, st. 5 (S. Czopek 1997, tabl. V, 14; VI, 10, 15–17, 20, 24) i Tarnobrzegu – Zakrzowie (S. Czopek, J. Podgórska-Czopek 1991, tabl. II, 1–3, 11, 12, 18, 20; III, 1) oraz z kilku cmentarzysk, m.in. z Tarnobrzega – Mokrzeszowa, st. 2 (K. Trybała 2004, tabl. XIV, 1; XXVIII, 1–3) czy z Trzęsówki (K. Moskwa 1971, tabl. II, 3, 14; III, 10; XII, 1, 15). W materiale ceramicznym z osady w Bratkowicach znajdował się jeszcze jeden fragment, do którego można znaleźć analogie na innych stanowiskach grupy tarnobrzeńskiej. Jest to niewielki fragment wylewu zdobiony tuż poniżej krawędzi dość dużym guzem. Bardzo podobna ceramika znaleziona została np. na stanowisku wielokulturowym „Krowia Góra” w Piasecznie (S. Czopek 1994, ryc. 8, m; 10, c). W pierwszym przypadku był to fragment chropowaty, w drugim – analogicznie, jak w ceramice z Bratkowic – gładki. Garnki z guzami w górnej partii Kazimierz Moskwa zaliczył do typu I/3 (K. Moskwa 1976, s. 53). Naczynia tego rodzaju (garnki typu I/2 i I/3 wg K. Moskwy) uznaje się za wyznacznik I fazy w obrębie grupy tarnobrzeńskiej (S. Czopek 1994, s. 40). Niestety zbyt mała ilość fragmentów ceramicznych nadających się do analizy, nie pozwala na dokładne ustalenie datowania naszego stanowiska. W tym niewielkim zbiorze ceramiki (zaledwie 3 fragmenty, co do których moż-

Tabl. I. Materiał ceramiczny: 1 - wykop 7; 2 - wykop 7d; 3, 5 - wykop 4; 4 - wykop 4a; 6 - wykop 3a; 7 - wykop 2; 8 - wykop 11; 9 - wykop 6b, ob. 12; 10 - wykop 4, ob. 7.

Taf. I. Keramisches Material: 1 - Grabungsschnitt 7; 2 - Grabungsschnitt 7d; 3, 5 - Grabungsschnitt 4; 4 - Grabungsschnitt 4a; 6 - Grabungsschnitt 3a; 7 - Grabungsschnitt 2; 8 - Grabungsschnitt 11; 9 - Grabungsschnitt 6b, Objekt 12; 10 - Grabungsschnitt 4, Objekt 7.

Табл. I. Керамический материал: 1 - раскоп 7; 2 - раскоп 7d; 3, 5 - раскоп 4; 4 - раскоп 4a; 6 - раскоп 3a; 7 - раскоп 2; 8 - раскоп 11; 9 - раскоп 6b, объект 12; 10 - раскоп 4, объект 7.

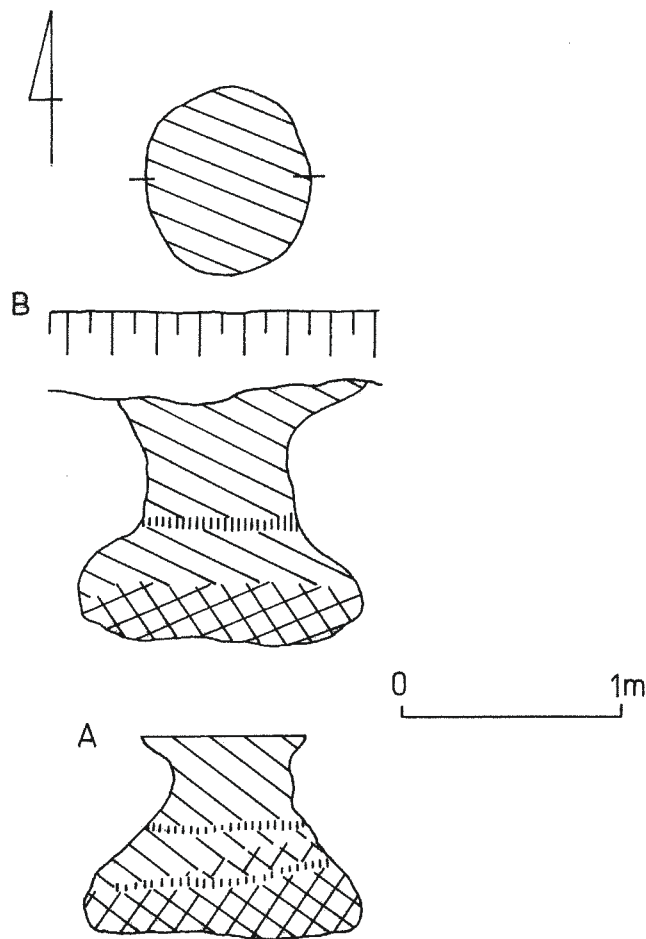
na pokusić się o wskazanie analogii) zaznaczają się materiały stosunkowo wczesne, jak wspomniany już fragment naczynia z wysoko umieszczonym dużym, plastycznym guzem, ale też i elementy mogące świadczyć o nieco późniejszej chronologii (plastyczne listwy z dołkami palcowymi, dziurki pod wylewem). Jedynie badania zakrojone na szerszą skalę i odsłonięcie znacznie większej przestrzeni badawczej stanowiska (a w związku z tym także i większej ilości materiałów ceramicznych nadających się do analizy) mogłoby wpłynąć na możliwości

dokładniejszego datowania. Pozostałe fragmenty ceramiczne, związane z tarnobrzeeską kulturą łużycką, są mocno rozdrobnione i niestety nie mogą być przydatne dla uściślenia chronologii osady na stanowisku 1 w Bratkowicach. Ponadto jeden fragment ceramiki (najprawdopodobniej pochodzący z XII wieku) reprezentuje okres średniowieczny. Zabytki krzemienne także wyznaczają kilka horyzontów chronologicznych, są to: mezolit (dwa mikrolityczne trapezy), neolit (odłupki, wióry, łuski) oraz epoka brązu (wkładka do sierpa)¹.

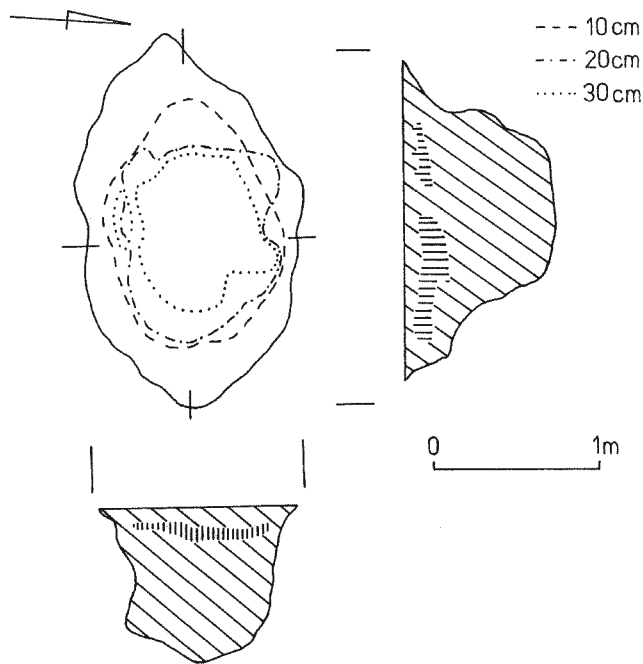
ŹRÓDŁA NIERUCHOME

Ogółem na stanowisku odkryto i zadokumentowano 16 obiektów. Można wśród nich wydzielić:

- Jamy mające w rzucie poziomym kształt okrągły i nieckowaty w profilu – obiekty: 3, 8, 9, 10, 15.
- Jamy zasobowe (?) mające w rzucie poziomym kształt okrągły – obiekty 1 i 2 (ryc. 2), w profilu – trapezowaty lub zbliżony do gruszkowatego – tak, jak obiekt 1, który zarazem był jednym z najgłębszych (ok. 0,9 m).
- Jamy, które zarysowały się w rzutach poziomych na kształt owalu – obiekty: 5, 12, 14 (ryc. 3). Odznaczały się one dość znacznymi rozmiarami (np. obiekt 5 o wymiarach 2,24 x 1,30

Ryc. 2. Rzut poziomy i profile obiektu 1.
Abb. 2. Grundriss und Profile des Objekts 1.
Рис. 2. План и разрезы объекта 1.

Ryc. 3. Rzut poziomy na różnych głębokościach oraz profile obiektu 5.

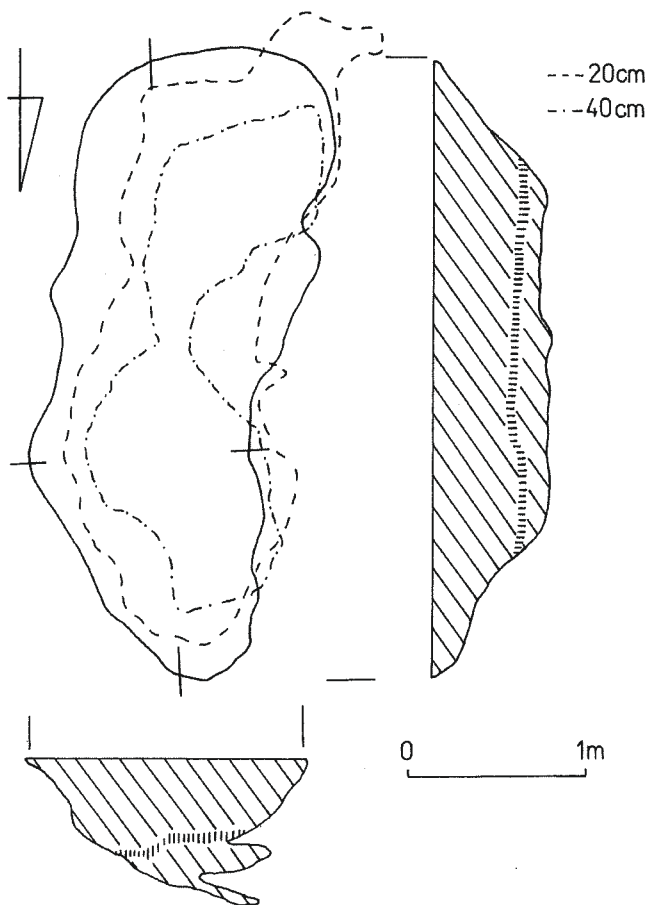
Abb. 3. Grundriss in verschiedenen Tiefen und Profile des Objekts 5.
Рис. 3. План на разных уровнях глубины и разрезы объекта 5.

m, obiekt 12 o wymiarach 1,90 x 1,30 m), w profilu natomiast miały kształt nieckowatego zagłębienia.

- Jamy, które zarysowały się na powierzchni jako zaciemnienia o kształcie nieregularnym, w profilu – nieckowatym – obiekty: 6, 7, 13, 16 (ryc. 4), będące najprawdopodobniej gliniankami.
- Jama o kształcie prostokątnym w rzucie poziomym i wypełnisku nieckowatym – obiekt 11 (ryc. 5).
- Dołek postłupowy, okrągły w rzucie poziomym i o nieckowatym wypełnisku – obiekt 4.

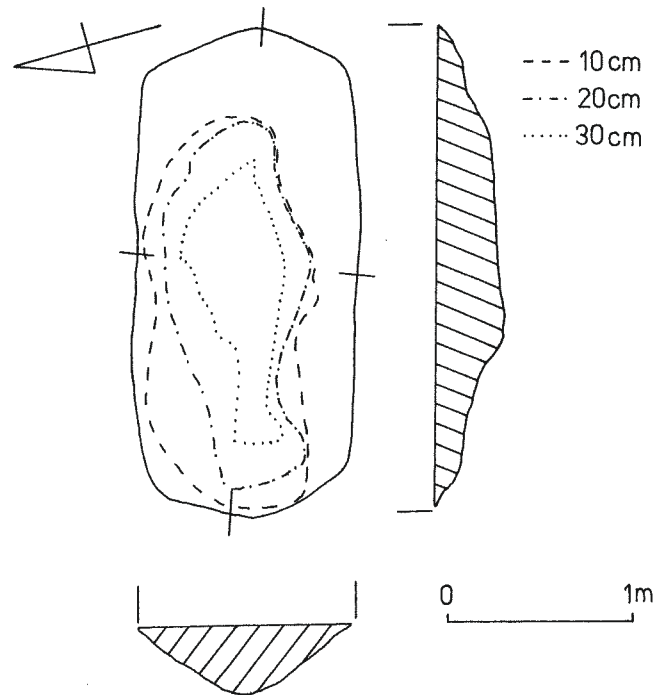
Wszystkie odkryte obiekty były stosunkowo płytkie i nie osiągały znacznych głębokości, które wahały się od 0,2 do 0,6–0,7 m. Najgłębszymi spośród wszystkich były dwie jamy – wspomniany już obiekt 1 (ok. 0,9 m) oraz obiekt 5 (0,94 m).

¹ Autorka składa serdeczne podziękowania mgr. Piotrowi Miturze i mgr. Krzysztofowi Słowikowi za pomoc w typologicznym określaniu zabytków krzemiennych.

Ryc. 4. Rzut poziomy na różnych głębokościach oraz profile obiektu 16.
 Abb. 4. Grundriss in verschiedenen Tiefen und Profile des Objekts 16.
 Рис. 4. План на разных уровнях глубины и разрезы объекта 16.

Obiekty tzw. gospodarcze, nazywane czasem jamami zasobowymi występują na osadach grupy tarnobrzeszkiej najliczniej. Mieszczą się tu zarówno jamy okrągłe i owalne, o średnicach ok. 1–2 metrów i o profilach nieckowatych, prostokątnych, workowatych czy trapezowatych (S. Czopek 2004, s. 228–229). Wiele obiektów odkrywanych na osadach grupy tarnobrzeszkiej

Ryc. 5. Rzut poziomy na różnych głębokościach oraz profile obiektu 11.
 Abb. 5. Grundriss in verschiedenen Tiefen und Profile des Objekts 11.
 Рис. 5. План на разных уровнях глубины и разрезы объекта 11.

wiązać się może z różnymi dziedzinami gospodarki i bytowania człowieka, tyle, że ich funkcje są niejednokrotnie trudne do zinterpretowania (S. Czopek 2004, s. 231). Materiał zabytkowy, jaki pozyskano w trakcie eksploracji wypełnisk jest stosunkowo nieliczny i jest on reprezentowany głównie przez fragmenty ceramiki oraz polepy. Najwięcej, bo 45 fragmentów ceramiki znaleziono w obiekcie 7, w pozostałych obiektach ilość odkrytego materiału była zróżnicowana i wahała się od 32 (obiekt 1) do zaledwie 5 (obiekt 3) fragmentów ceramiki. W jednym obiekcie (nr 2) w materiale zabytkowym zdecydowanie przeważała polepa (64 fragmenty i 18 fragmentów ceramiki), natomiast w dwóch zagłębieniach (obiekty 14 i 15) w ogóle nie znaleziono materiału zabytkowego.

WNIOSKI

W wyniku przeprowadzonych na stanowisku 1 w Bratkowicach badań wykopaliskowych można stwierdzić, że:

- Stanowisko uległo dużemu zniszczeniu, o czym mogą świadczyć: brak właściwej warstwy kulturowej, która w większości wykopów była całkowicie nieuchwytna oraz ilość, a przede wszystkim „jakość” pozyskanych źródeł – były to głównie fragmenty nocno zniszczonej ceramiki (co niestety negatywnie wpływa na możliwość sprecyzowania datowania osady

w ramach faz chronologicznych wydzielanych w obrębie tarnobrzeszkiej kultury łużyckiej).

- Stanowisko to jest dosyć rozległą osadą, przy czym sondażowy charakter badań wykopaliskowych uniemożliwia wyciągnięcie wniosków, co do jej przestrzennego zorganizowania.
- Na podstawie materiału ceramicznego pozyskanego w trakcie badań określono przynależność chronologiczną stanowiska, które należałoby łączyć z tarnobrzeską kulturą łużycką.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Czopek S.
1994 *Materiały z wielokulturowego stanowiska „Krowia Góra” w Piaszynie, woj. Tarnobrzeg, MSROA za rok 1993, s. 27–54.*
1997 *Osada grupy tarnobrzesckiej na stanowisku nr 5 w Białobrzegach, woj. rzeszowskie, MSROA, t. 18, s. 29–75.*
2004 *Osady tarnobrzesckiej kultury łużyckiej – wielkość, struktura, funkcjonowanie, [w:] Przez pradzieje i wczesne średniowiecze, Lublin, s. 221–238.*
- Czopek S., Podgórska-Czopek J.
1991 *Materiały z osad kultury łużyckiej i kultury przeworskiej ze stan. 1 w Tarnobrzegu – Zakrzowie, MSROA za lata 1980–1984, s. 71–114.*
2000 *Wielokulturowe stanowisko nr 22 w Grodzisku Dolnym, pow. Leżajsk – podsumowanie wyników badań przeprowadzonych w latach 1996–1999, MSROA, t. 21, s. 203–224.*
- Godlewski P.
2001 *Cmentarzysko grupy tarnobrzesckiej w Manasterzu, stan. 6, MSROA, t. 22, s. 21–57.*
- Moskwa K.
1971 *Późnołużyckie cmentarzysko w Trzęsówce, pow. Kolbuszowa, MSROA za rok 1976, s. 5–98.*
1976 *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce, Rzeszów.*
- Trybała K.
2004 *Cmentarzysko grupy tarnobrzesckiej na stanowisku 2 w Tarnobrzegu – Mokrzychowie, Rzeszów, mpis pracy mgr.*

Katarzyna Trybała

Sondierungsgrabungen auf dem Fundplatz Nr. 1 in Bratkowice, Gem. Świlcza

Zusammenfassung

Der Fundplatz Nr.1. in Bratkowice erstreckt sich auf einer kleinen Anhöhe am Fluss Mrowia, der im Vorkarpaten Urstromtal fließt. Die Anhöhe ragt über das herumliegende sumpfige Gebiet. Der Grund, warum man die archäologischen Forschungen auf dieser Fundstelle aufnahm, war hauptsächlich die Frage nach seiner kulturell-chronologischen und funktionellen Zugehörigkeit (es ging vor allem um Verifizierung der These über den sepulkralen Charakter der Fundstelle).

Das Fundmaterial befand sich sowohl im Bereich der Grabungsschnitte als auch der Objekte und war ziemlich spärlich und stark beschädigt. Man fand hauptsächlich die Keramikfragmente (oft stark zerstückelt), unter denen drei chronologische Horizonte zu unterscheiden sind: Neolithikum (es ist leider unmöglich eine noch präzisere Chronologie zu bestimmen, weil wir nur ein Keramikfragment zur Verfügung hatten), Bronzezeit (Tarnobrzeg Gruppe der Lausitzer Kultur) Mittelalter (ein Keramikfragment vermutlich aus dem XII

Jh.). Die Feuersteinfunde bestimmen auch ein paar chronologische Horizonte (Mesolithikum, Neolithikum, Bronzezeit). Insgesamt dokumentierte man auf dem Fundplatz 16 Objekte. Es waren meistens verhältnismäßig flache runde, ovale oder unregelmäßige in ihren Grundrissen Gruben mit trapez- und muldenförmigen Profilen. Infolge der durchgeführten Forschungen kann man feststellen, dass dieser Fundplatz eine sehr ausgedehnte aber stark beschädigte Siedlung ist, wobei der Sondierungscharakter der Arbeiten es unmöglich macht, ihre Raumplanung festzulegen. Aufgrund des im Laufe der Forschungen gewonnenen keramischen Materials wurde die chronologische Zugehörigkeit des Fundplatzes bestimmt. Man sollte ihn mit der Tarnobrzeg Gruppe verbinden, die Qualität der gewonnenen Keramik (stark zerstückelte Fragmente) lassen ihre Chronologie im Rahmen der Entwicklungsphasen dieser Kultur nicht fixieren.

Катажина Трыбала

Шурфовочные раскопки на памятнике 1 в Братковицах, гм. Сьвильча

Резюме

Памятник 1 в Братковицах занимает незначительное возвышение над речкой Мровей в Подкарпатской долине, выделяющееся на фоне подмоклой и болотистой местности, с которой соседствует. Причиной, которая обусловила проведение археологических исследований, послужила необходимость определить культурно-хро-

нологическую и функциональную принадлежность памятника (речь шла прежде всего о верификации мнения о сепулькральном характере памятника).

Вещевой материал, выявленный как в пределе раскопов, так и объектов сравнительно немногочисленный и очень поврежденный. В основном – это фрагменты

керамики (часто сильно раздробленные), среди которых можно выделить три хронологические горизонта: неолит (к сожалению, невозможно более узко определить датировку, поскольку мы располагаем только одним фрагментом), эпоха бронзы (тарнобжегская культура лужицкая) и средневековый период (один фрагмент керамики, вероятно, относится к XII веку).

Кремневые находки также определяют несколько хронологических горизонтов (мезолит, неолит, эпоха бронзы). В общем на памятнике зафиксированы 16 объектов. Преимущественно – это относительно неглубокие ямы, в плане круглые, овальные или неправильной формы, а в разрезе трапецевидные или линзовидные. В резуль-

тате предпринятых исследований можно утверждать, что настоящий памятник является достаточно разлогим, но очень разрушенным поселением; в то же время из-за шурфовочного характера раскопок невозможно сделать какие-либо выводы относительно планиметрии поселения. На основании керамического материала, полученного в ходе исследований, определена хронологическая принадлежность памятника, который следовало бы отнести к тарнобжегской культуре лужицкой; однако качество выявленной керамики (очень раздробленные фрагменты) не позволяет провести более узкую датировку в пределах фаз развития данной культуры.